

katkada u zaborav, svjedoči i prilog Željka Škalamera o mogućim lokacijama negdašnje isusovačke rezidencije i gimnazije u Beogradu u 18. stoljeću.

Nisu izostavljeni ni prilozi o umjetničkoj izradbi i urešavanju crkvenoga namještaja (Nela Tarbuk) i odjeće (Jelena Ivoš), liturgijskog posuda (Ivo Lentić), kao i ovostoljetnoj isusovačkoj arhitekturi (T. Premerl, S. Rakić), za Zagrepčane ponajviše vidljivoj u bazilici u Palmotićevoj (Olga Maruševski).

Zasigurno, moglo bi se s pravom reći da bi se mogao sastaviti i jedan drukčiji zbornik u kojemu bi dominirale drukčiji pristupi, pa i drukčije teme; koji bi istaknuo više neka druga imena, zasada možda i nepoznata. Tu mogućnost treba vidjeti više kao prednost zbornika negoli kao manjak: njegov cilj nije donijeti sve o bogatoj baštini Družbe Isusove među Hrvatima, nego naznačiti ukorijenjenost djelovanja isusovaca u životu jednog naroda, ukorijenjenost u temeljima njegova osmišljavanja vlastitog identiteta koji traži izraz u kulturi kao nečemu što najbolje potvrđuje posebnost. Odatle i različiti pristupi tim posebnostima, odatle i otvorenost takve bogate individualnosti koja je ovim engleskim izdanjem ponuđena svima koji žele osjetiti univerzalnost karizme Družbe Isusove u posebnosti Hrvata.

Ivica MUSA

Vladimir Horvat, *Bartol Kašić – otac hrvatskoga jezikoslovlja*, Zagreb: Hrvatski studiji, 1999., 334. str.

O o. Vladimiru Horvatu, DI (rođ. 1935.), autoru opsežne studije o prvom značajnom hrvatskom jezikoslovcu isusovcu Bartolu Kašiću, nastale nakon dugogodišnjih istraživanja, zapravo se malo znade. Za kratki »unutarnji portret«
Vladimira Horvata (prigodom njegova

65. rođendana), važno je istaknuti višestruku prepletenost i odanost stvarima i pitanjima vjere i književnosti, teologije i filologije, hrvatske crkvene i svjetovne kulture kao značajnog konfesionalno–kulturnoga jedinstva. Njegova instruktivna knjižica *Crkva u hrvatskom narodnom preporodu* (1986.) upozorila je na veze i prinose Crkve u samim počecima novije hrvatske »svjetovne«
kulture, s pravom ističući veliko značenje svoje subraće isusovaca, osobito u razdoblju dalje i bliže pripreme, ali i u samo vrijeme preporoda (škole, knjige, mecene). Kao zaljubljenika i dobrog poznavatelja moderne književnosti otkriva Vladimira Horvata njegova knjiga *Prilog Matoševoj poetici – Camao – Prva pjesma – Baudelaire* (1994.), koja nije samo dokument uzorna magistarskog rada nego i potvrda Horvatove analitičnosti i vrsnoga razumijevanja stila i jezika, kako hrvatskoga tako i francuskoga. Međutim, sve će se te osobitosti filološko–književnoga obrazovanja p. Vladimira Horvata sjediniti u njegovu doktorskom radu o Bartolu Kašiću, koji se nije samo sveo na, koliko mukotrpana toliko i potrebna arhivska istraživanja, kabinetско pisanje i pripremanje knjige, nego ga je pratio zavidan promidžbeni elan pri afirmaciji Bartola Kašića kao vrsnika reda unutar kojega se autor mogao i sam prepoznati te, prije svega, kao istinskoga začetnika hrvatskoga jezikoslovlja (leksikografa, gramatičara hrvatskoga jezika i prevoditelja Biblije).

Koje su očigledne vrijednosti Horvatove knjige o Bartolu Kašiću? Izdvojio bih, najprvo, još uvijek rijedak napor, svakako nedovoljno sustavan, da se od naših kolega iz crkvenih redovničkih zajednica obrađuje problematika koja i jest najviše vezana uz povijest i djelovanje Crkve, a koja je bivala općim dobrom hrvatske kulture. Onome tko dobro poznaje funkcioniranje redovničkih zajednica,

konkretno isusovačkoga reda, njihovu hijerarhiju, ideologiju i praksu, u prošlosti kao i danas, bit će lakše doći i do izvora i do, počesto, skrivene taktike ili naprosto odnosa snaga u raznim komisijama, cenzurama i preporukama. Zbog toga se pojedina poglavlja Horvatove knjige čitaju s velikim zanimanjem, jer nisu suhoparno nizanje činjenica ili dokumenta, nego prave male storije u kojima na vidjelo dolaze karijerizam, strahovi i spletke pojedinaca, na račun općega dobra. Horvatova otvorenost prema izvancrkvenim, profanim istraživanjima i spoznajama, obogaćena je kritičnošću prema postupcima pripadnika Crkve (koja nije zapažena ni u institucionalnih znanstvenika, pa ni iz prošlih vremena nesklonih Crkvi). Primjerice, Horvat će »previše ambicioznoga fra Rafaela Levakovića kojem je životna želja bila da postane biskup«, koji je oklijevao u izboru pisma za tiskane knjige, dopustio rusifikaciju hrvatske glagoljaške redakcije, zapravo optužiti da je izravni krivac, uz Ivana Tomka Mrnavića da nismo dobili Kašićev prijevod *Biblije*, a time i simboličan početak hrvatskoga štokavskoga (bosanskoga) jezika.

Stvarne doprinose standardizaciji hrvatskoga jezika, prema p. Horvatu, dobili smo opet najviše zaslugom Kašićeva *Rituala rimskog*, koji je kao temeljni »priručnik« hrvatske Crkve od 1640. do 1929. godine, pa onda i do danas, izvršio nedvojbeni utjecaj na hrvatski jezik. Isto značenje za utemeljenje hrvatskoga jezikoslovlja u Kašićevo doba te prve lektorske i slavističke doprinose Vladimir Horvat vidi u Kašićevom praktičnom radu na jeziku (izradbi rječnika, predavanjima) te *Apologiji* hrvatske *Biblije*, koja se sastoji od tri spisa, o sv. Jeronimu kojemu se odriče autorstvo glagoljice, o dotadašnjim slavenskim prijevodima *Biblije* te dodacima o potrebi hrvatskoga prijevoda *Biblije*. Iako se *Apologija* donosi u latinskom ori-

ginalu, Horvatova hrvatska objašnjenja i tumačenja, pripadaju među najuvjerljivije dijelove knjige. Vladimir Horvat upozorava: »Kad je Bartol Kašić morao braniti svoj prijevod hrvatske Biblije od neznanstvenih napada, napisao je dva dragocjena slavistička spisa na temelju kojih ga moramo ubrojiti među prve slavenske filologe 17. stoljeća« (str. 199–200). Premda smo, u dosadašnjim radovima i o standardizaciji hrvatskoga jezika i o počecima slavistike imali drukčije spoznaje, mora se reći da ta pomicanja granica dublje u prošlost nisu sasvim bez osnova, iako će joj u novim istraživanjima trebati komparativno pridružiti širi obzor slavenskoga svijeta.

Naime, razdoblje predinstitucionalnoga bavljenja slavenskim pismima, jezicima i književnosti, koliko god bilo u službi ili u granicama crkvenih inicijativa, osobito na slavenskom tlu, gdje se konkurencija pravoslavne i zapadne kršćanske civilizacije, kao i islamske, jednom odvijala na temelju zajedničkih kulturnih vrijednosti, drugi puta s osloncem na različite kulturne posrednike, još je uvijek nedovoljno rasvijetljeno. Ne samo da je manjkalo korektnih istraživača i istraživanja svjetovnih znanstvenika, nego kao da je nedostajalo kritičke hrabrosti i određene slobode i u pripadnika klera.

Znanstvenici koji su, barem mi se tako čini za hrvatski slučaj, ozbiljnije radili na nekim znanstvenim područjima, osobito povijesno-filološkima, ali i filozofsko-humanističkima, ipak su više radili nekako amaterski, više na svoju ruku, a manje u okviru ozbiljnih znanstvenih projekata. Dogadalo se stoga, i događa se, da su neki radovi ili dijelovi pojedinih istraživanja nedovoljno metodološki prepoznatljivi u suvremenim sustavima znanstva. Iako sličnu neusklađenost zapažamo i u Vladimira Horvata, treba reći da je izabrana tema, prije nedovoljno istraživana, puna zamki za suvremena

istraživača, našla u našem autoru autentična zagovornika. Već istaknuta identifikacija autora studije i autora »građe« (predmeta istraživanja), na više razina, do nekih biografskih podudarnosti (boravci u Dubrovniku i Beogradu), zatim uzorna primjena arhivskih istraživanja, od poznavanja papira do grafoloških potankosti, izvrsno poznavanje latinskoga jezika, poznavanje do u detalja funkcioniranja Družbe Isusove i njihovih istraživača, sklonost pozitivistički tumačenim podacima, ali i pokušaju da se oni dovedu u vezu s najnovijim znanjima, u Horvatovim raspravama o Bartolu Kašiću više su prednosti negoli nedostaci, pa količina informacija i ponekad iznenadna vizura zamjenjuju možebitni nedostatak moderne metode.

Što još od izravnih doprinosa možemo izdvojiti? Svatko će naći nešto za sebe, osobno istaknuo bih, primjerice, konačno uređenu Kašićevu bibliografiju, objavljenih, rukopisnih i izgubljenih djela (sveukupno više od trideset djela!), informacije o doprinosu isusovaca razvoju jezikoslovlja i njihovoj skrbi za slavenski svijet, razrješenja pojedinosti oko ustanovljenja Akademije hrvatskoga jezika u Rimu (1599.), Horvatova istraživanja arhivskih tragova Kašićeva jezikoslovnog djelovanja, podatak o latiničkoj transliteraciji ruske ćirilice te Kašićevi ruski tekstovi u prijevodu, Kašićeva ortografska problematika, sve u svezi s prijevodom i (ne)izdavanjem Kašićeve *Biblije*, itd. Ostaje da i o Bartolu Kašiću kao pjesniku i piscu, budući da tema izlazi iz zadanoga okvira studije, drugom prigodom saznamo više.

Ilustrirajmo, na kraju, Horvatov stil i postupak jednim primjerom: »(...) nakon što je s dodijeljenom komisijom dovršio naručeni prijevod *Novog zavjeta*, Kašić je početkom 1631. sam započeo veliki pothvat cjelokupnog prijevoda *Biblije*. Prihvaća se najprije prevođenja *Starog zavjeta* i nastavlja s ponovnim prevode-
njem *Novoga zavjeta*. Čitavu *Bibliju*

dovršio je 1636. Dao je sve od sebe da njegov prijevod *Biblije* bude tiskan, ali su u Rimu iskrsele nepredviđene teškoće. Kašić je upotrijebio sve svoje teološko i patrološko, pastoralano i lingvističko znanje, i vješto ga pokazao u svojim spisima u obranu hrvatske *Biblije*, ali ipak nije uspio. Najčudnije je to što je prijevod naručila Propaganda, a zabranio ga Sv. Oficij. Između tih dviju ustanova upleli su se čudni stavovi i kobni utjecaji nekih pojedinaca: zapravo, neki 'našijenci, narodni štetoci/zlotvori' (kako ih naziva B. Kašić), pod krinkom čuvanja autoriteta sv. Jeronima i sv. Ćirila, prijkim su okom gledali na novi hrvatski književni i liturgijski jezik, pisan latinicom, pa su na opću štetu, spriječili tiskanje Kašićeva prijevoda *Novog zavjeta*. Ispostivalo su da čitav slučaj bude predan Sv. Oficiju, pa je tako završio i netragom nestao Kašićev autograf *Novoga zavjeta*« (str. 159).

Kombinacijom osobnih sintetičkih spoznaja te analitičkih dokazivanja pojedinih svojih tvrdnji, pristup se dr. Vladimira Horvata najbolje vidi u rezultatu: ponešto razvedenu ali bogatu prikazu Kašićeva razdoblja, djela i djelovanja, u kontekstu razvoja hrvatskoga jezika i kulture. Dakako, ne samo crkvene. Zbog toga, ne bi nam se trebalo dogoditi da i na početku postmodernoga novoga stoljeća učinimo pogreške s početaka devetnaestoga, otkada smo u duhu građanskih revolucija, danas bismo rekli u smislu ideologije »civilnoga društva«, sustavno zapostavljali crkvenu povijest, da bismo zauzvrat dobili priču o Vuku Karadžiću koju je ovom monografijom o Bartolu Kašiću Vladimir Horvat definitivno razotkrio a Bartolu Kašiću pribavio u školskim i znanstvenim programima mjesto koje mu pripada kao utemeljitelju hrvatskoga jezikoslovlja.

Zvonko KOVAČ